

YAŞLILIKTA MANEVİ DESTEK VE DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Macid YILMAZ (*)

ÖZ

Bu çalışmanın amacı ülkemizde gittikçe artan bir nüfus oranına sahip olan yaşlıların psikolojik, sosyolojik ve hatta fizyolojik sorunlarının çözümünde dini başa çıkmanın önemine dikkat çekmek ve onlara yönelik düzenlenen din eğitimi faaliyetlerinin içeriği ve yöntemleri konusunda önerilerde bulunmaktır. Çünkü gelişim dönemleri açısından baktığımızda yaşlılık dönemi üzerinde din eğitimi açısından hassasiyetle durulması gereken bir dönemdir. Yaşlılık dönemi dini ihtiyaçları ve din eğitimleri açısından önceki gelişim dönemlerinden farklı yaklaşım gerektirir. Özellikle aktif yaşamdan pasif yaşama geçmiş, hastalıklarla boğuşan, eş ve akran kayıplarıyla ölüme daha çok yaklaştığını hisseden yaşlı bireyler, manevi desteğe her zamankinden daha çok ihtiyaç duymaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Din Eğitimi, Dini Başa Çıkma

ABSTRACT

The Importance of Moral Support and Religious Education in Old Age

The aim of this study is to point out the importance of dealing with the psychological, sociological and even physiological problems of old people in a religious way, whose population rate is gradually increasing in our country, and to give some advice about the contents and methods of religious education activities which are organized for them. Considering developmental periods, the old age period is an important stage which must be sensitively emphasized on in terms of religious education. The old age period requires a different approach with regards to religious needs and education. Particularly, the old people who switched from active to passive life, suffer from many permanent diseases and feel the closeness of death by the loss of their mates and peers, need moral support more than before.

Keywords: Elderly, Religious Education, Religious Coping.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfus oranı giderek artmaktadır. Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça yaşlı ve yaşlı sorunlarının farkına varılıp onların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları için yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Yaşlı insanların psiko-sosyal ve eğitim sorunlarının en aza indirilebilmesi, kendi alıştıkları aile ve sosyal ortamlarında yaşamlarını sürdürebilmeleri, dini inançlarını yaşayarak hayat daha sıkı bağlanmaları ve böylece ruh sağlıklarını koruyabilmeleri çok önemli görülmektedir. Bu bağlamda her yönüyle sağlıklı yaşlanan bireyin yaşam süresince inanç ve ibadet konularının katkısıyla manevi yönünü de güçlendirmesi, dini konularda destek görmesi onun yaşam doyumunu artıran, mutlu ve huzurlu kılan faktörler arasındadır.

Ülkemizde birçok kurumun yaşlılara yönelik faaliyetlerini artırdığını gözlemlerken, din eğitimi sahasında da bu faaliyetlere inancın bireye ve topluma kazandırdığı güçle destek vermek kaçınılmazdır. Ayet ve hadislerin de üzerinde önemle durduğu yaşlılık sürecinde¹, din eğitimcileri sürecin sağlıklı ve kaliteli olmasına yönelik katkı sağlayabilirler. Yaşlı insanların ihtiyaç duyduğu manevi değerlerin olumlu bir şekilde işlenmesi, o dönemde yaşanan birçok sorunun çözümü için gerekli olan motivasyonu sağlaması anlamına gelir. Dini rehberlik alanında görev alan aktörler, kişiye, ailesine ve topluma etkin manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde bulunmak suretiyle yaşlanma döneminde din eğitiminden yardım alarak bireyin hayatla bağını güçlendirebilirler. Fakat burada unutulmaması gereken nokta ileri yetişkinlik şeklinde tanımladığımız yaşlılık döneminin eğitimsel açıdan yöntem seçimlerine kadar ne tür hassasiyetler gerektirdiğinin farkında olmaktır. Bu nedenle çalışmamızda önce yaşlılığın ne olduğu üzerinde durulacak, ardından yaşlıların hayatında dinin yeri, dini başa çıkma ve din eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar ele alınacaktır.

1. Yaşlılık:

Gelişmiş ülkelerde 65 yaş üzeri olan insanların bulunduğu dönemi tanımlayan yaşlılık kavramı, hem bireysel hem de toplumsal açıdan ele alınabilecek bir kavramdır. İleri yetişkinlik olarak da adlandırılan yaşlılığın aslında hangi yaşlarda başlayacağına dair kesin veriler bulunmamaktadır. Bir kısım kaynaklarda 65 yaş sonrasının yaşlılığın başlangıcı olarak görülmesinin temel sebebi, birçok ülkede bireylerin bu yaşta emekliliğe ayrılması ve bunun yanı

1 Bkz. Sancaklı, Saffet, "Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 2006, s. 49-55.

sıra toplumsal ve sağlıksal hizmetlerden yararlanmaya başlamasıdır.² Bazı gelişim psikologları ise bireylerin işlevine göre 'yaşlı' sınıflaması yapmaktadır. İşlevsel yaşlılık, bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik anlamda etkinliği içerir. Görülüyor ki yaşlılık kavramı yetişkinlerin bazen bulunduğu yaşa, bazen de işlevine göre ayrı durumları kapsar.³

Yaşlılık kavramına yüklenen anlamlar çeşitli teorilerle de açıklanabilmektedir. Örneğin '*Etkinlik Teorisi*'ne göre, yaşlı bireylerin etkinlik durumunu önceki yaşam biçimi, sosyo-ekonomik durumu ve sağlık düzeyi belirlemektedir. Yaşlı bireyin yaşamdaki etkinliğinin giderek azaldığı kabul edilmekle birlikte, toplumun yaşlı bireyden elini çekmesi ile toplumsal etkileşim azalmaktadır. Yaşlılık döneminde yaşanan emeklilik ya da dulluk sonucunda bazı roller kaybolur. '*Rol Bırakma Teorisi*'ne göre, yaşam boyu sahip olunan roller emeklilik vb. sebeple geride kalmakta, kaybolan bu roller yaşlı bireyin ailesini, mesleğini/işini ve topluma ait olan yönünü olumsuz olarak etkilemektedir. '*İlişki Kesme Teorisi*'ne göre ise, yaşlılık toplumdan yavaş yavaş geri çekilme süreci olarak açıklanabilir. Yaşlı insanın fiziksel etkinlikleri azalırken toplumsal olarak da bir uzaklaşma yaşanır ve kendi iç dünyalarına çekilirler. Bu durum ayrıca, rollerin kaybı ya da azalması ile ilgili olup, bireyi toplumsal açıdan yararlı kılan olanaklarını da giderek azaltır.⁴ Dolayısıyla bu durum; yaşlı bireylerin günlük hayatlarında çokça ihtiyaç duydukları saygı, sevgi, güven duygusu, ait olma ve tanınma gibi gereksinimlerini tehdit etmektedir.

Yaşlılık dönemi, insanın hayatının son dönemini oluşturur. Bu dönemin temel davranışı, daha önceki dönemlerde kazanılanların, bu dönemde tam bir kimlik oluşturmak için yeniden sentez edilmesine dayanır. Yani birey geçmiş hayatını yeniden gözden geçirir. Bu gözden geçirme esnasında geçmiş hayatı mutlulukla, başarıyla dolu ise bu kimse için yaşlılık önemli bir sorun oluşturmayabilir.⁵ Yaşlanmanın ortaya çıkardığı olumsuzluklar asgari düzeyde hissedilir.

Yaşlanma döneminde bilişsel gelişim açısından güç yitimi söz konusu olsa bile, yaşlılar da öğrenmeye devam edebilirler. Çünkü öğrenmede anahtar kelime zekâdan çok "ilgi"dir. Gençler ve yaşlılar arasında zaman önemli bir faktör olmadığında, öğrenmenin gerçekleşmesinde de önemli bir fark yoktur. Yaşlı-

2 Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 285.

3 Güler, Çağatay-Çobanoğlu, Zakir, *Yaşlı ve Çevre*, Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Kaynak Dizisi no:24, Ankara, 1994, s. 13-14, Kılavuz, M. Akif, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Arasta Yayınları, Bursa, 2003, s. 4, 5.

4 Öz, Fatma, "Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık, Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme", *Kriz Dergisi*, 10 (2), 2002, s. 17.

5 Kartopu, Saffet, *Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, s. 55.

lara yeterli zaman verilirse onlar da rahatça öğrenebilirler. Bazı araştırmacılar zihinsel açıdan yaşlılığın bütünüyle bir “gerileme dönemi” olmadığı, tecrübe ve öğrenmeye dayalı “birikimli zekânın yaş ilerledikçe arttığı yönünde tespitlerde bulunurken kimi araştırmalarda da dil kullanma yeteneği, bellek, dikkat yada konsantrasyon gibi alanlarda yaşlandıkça işlev bozuklukları olduğu ve özellikle yaratıcılık gerektiren alanlarda temel yaratıcılık yeteneklerini korusalar da çok kaliteli ürünler vermede yaşlıların zorlandığı belirtilmektedir.⁶

Geçmişte endüstrileşme çağına kadar yaşlıların büyük bir kısmının bakımını ailesi üstlenmiştir. Aile yapısı ve toplumsal normlar nedeniyle bu geleneksel uygulama yaşlılara yönelik herhangi bir yasal düzenlemeye gerek kalmaksızın süregelmiştir. Özellikle toplumumuzda kültürel yapımıza paralel olarak yaşlı insana saygı duyulmuş ve yaşlıların bakımı aile ve yakın çevresi tarafından özenle yürütülmüştür. Bu nedenle o yıllara dek geleneksel kural-ların işleyişi, yaşlı nüfusun genel nüfusa oranla az oluşu ve benzeri nedenlerle yaşlıların sorunlarına yönelik hizmetler toplumda fazla yük oluşturmamıştır. Öte yandan, geniş aile yapısının büyük bir oranda devam etmesi, kentleşme-nin bugünkü boyutlara ulaşmamış olması, kültürel değerlerin canlılığı, sosyo-ekonomik sorunların azlığı ve gerek resmi, gerek gönüllü kişi ve kuruluşların yapmış olduğu hizmetler nedeniyle, toplumdaki yaşlı kesim bugünkü kadar sorun oluşturmuyordu.⁷

Yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki oranı başta ABD ve diğer gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada belirgin bir artış göstermektedir.⁸ Günümüz dünyasında yaklaşık 600 milyon kişinin 60 yaş ve üzerinde olduğu ifade edil-mektedir. Bu rakamın 2025 yılında 1,2 milyara ve 2050 yılında da yaklaşık iki milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Üstelik yaşlıların çoğunluğunun gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı öngörülmektedir. Türkiye İstatistik Ku-rumu (TUİK)’in verilerine göre demografik göstergelerdeki mevcut eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusu hızla yaşlanmaya devam edecektir. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5,7 milyon kişi, bunların toplam nüfusa oranı %7,5 iken, 2023 yılına gelindiğinde bu nüfus 8,6 milyon kişiye, oranı ise %10,2’ye yükselecektir. 2023 yılında Türki-ye nüfusunun yarısı 34 yaşın üzerinde olacaktır.⁹

6 Er, Dilek, Psikososyal Açıdan Yaşlılık, Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(11), Elazığ, 2009, s. 136.

7 Kalem, Mehmet Ruhi, *Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve Beklentileri -Huzurevi Yaşlıları Üzerine Yapılmış Bir Araştırma-*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006, s. 16.

8 Hall C. Margaret, “Religion and Aging”, *Journal Religion and Health*, Vol. 24, no. 1, Spring 1985, s. 70.

9 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, (Erişim: 21.04.2013)

Son yetişkinlik adı da verilen yaşlılık döneminde insanlar, içsel duygu ve düşüncelere dış etkenlerden daha fazla bağımlı olmaya yönelmektedirler. Artık etkinlikten edilgenliğe bir geçiş söz konusudur. Bunun sonucu olarak çevresine edilgen açıdan bakmaya başlayan yaşlı birey, dış dünyadan iç dünyaya geçmeye başlamaktadır. Bu durum onların diğer insanlarla duygusal bağlarının azalmasına neden olur. Dolayısıyla son yetişkinlik dönemi, pek çoğu için, kenara çekilip ölümü bekleme/karşılama dönemi olarak anlaşılmaktadır. Aslında bu dönemin olumlu yönleri de vardır. Zira yaşlı birey bu durumun farkına varırsa, hayatının son dönemini nasıl geçirmesi gerektiği konusunda ona yardımcı olabilecek ipuçlarını yakalayabilecektir.¹⁰

Türk toplumunda ölüm olgusuna “Allah’ın Emri” olarak yaklaşılması nedeniyle ölümün doğallıkla karşılandığına tanık oluruz. Ayrıca inançlı insanların ölümden sonraki hayata inanmaları ölüm kaygılarını en az düzeyde yaşamalarına yol açar. Zaman zaman öfkeli, aksi ve zor memnun olan davranışlar sergileyen yaşlı insanın, çevresinden sabır ve ilgi görmesi kendisinin anlaşıldığını hissetmesi ile yaşadığı sıkıntıları, hastalıkları daha kolay atlatmasına sebep olacaktır.¹¹

Günümüzdeki emeklilik yaşları göz önüne alındığında yaşlı bireyin önünde -yaklaşık olarak- hayatlarının dörtte biri kadar bir süre vardır. Bu emeklilerin bir kısmı için iş hayatından erkenden ayrılmak güzel olsa da geri kalan kısmı için ise büyük bir tehlike söz konusudur. İnsanların kendilerine gereksinim duyması, yaşlıların kendilerini iyi hissetmeleriyle doğrudan ilişkili bir durumdur.¹² Aslında emekli olmak sürekli dinlenmeyi gerektirmemekle beraber, bu dönemin bireysel gereksinimler göz önüne alınarak en azından yarı aktif iş ve sosyal etkinliklerle doldurması yaşlı bireyin kendisini işe yaramamış gibi görmemesini sağlar. Psikolojide ‘dis-use hypothesis’ /‘işe yaramama hipotezi’ olarak da bilinen bu duruma yaşlılık döneminde düşmemesi için, kişilerin aktiviteden uzak bırakılmamaları gerekir. Yaşlı bireyin çeşitli aktiviteler içerisinde olması, hayata daha sıkı bağlanmasını sağlamaktadır.

Gelişen dünya ve teknolojik imkânların yanı sıra toplumlarda demografik yapıda da değişiklikler gözlenmektedir. Yaşlı nüfustaki artış, yaşlıların yaşamalarının niceliği (yaşam süresi ve nesnel hastalıklar) yanında niteliğini (kalitesini) de önemli kılmıştır. Artık uzun yaşamının yanında daha nitelikli yaşama

10 Kurt, H. Esra, *Diyanet Aylık Derginin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 22.

11 Altuğ, Duygu, *Çocukluktan Yaşlılığa Kendilik Bilinci*, Haberal Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 139, 140.

12 Lehr, Ursula, *Yaşlanmanın Psikolojisi*, (Çev. Neylan Eryar), Bilimsel ve Teknik Yayınlar Çeviri Vakfı, İstanbul, 1994, s. 56.

ve bunu belirleyen faktörler de önemli hale gelmiştir.¹³ Yaşlıların kendilerini daha üretken ve bağımsız hissetmeleri için sosyal yaşama katılımlarının artması önem taşımaktadır.

2. Yaşlının Hayatın Güçlükleri ile Baş Etmesinde Dinin Rolü (Dini Başa Çıkma)

Psikoloji literatüründe dini başa çıkmayı ilk defa kullanan araştırmacı olan Pargament, kişinin problem ve stresle mücadele sürecinde sahip olduğu inancını kullanma yolu olarak tarif eder ve bir insanın hayat sürecinde karşılaştığı problemin çözümünde din ne anlam ifade ediyor, din bireye zorluklarla baş etmede nasıl yardımcı oluyor? türünden sorulara verilecek cevapların dini başa çıkmanın temel esaslarını oluşturduğunu belirtir.¹⁴ Yine ona göre insanlar hayatları süresince, dini ve dini olmayan başa çıkma tutumlarını bir arada kullanmaktadırlar. Esasen dini başa çıkma tutumları, dini olmayan başa çıkma tutumlarına göre, daha başarılı sonuçlar vermektedir. Çünkü din, dini olmayan başa çıkma tutumlarının harekete geçmesine de yardımcı olmaktadır.¹⁵

Karmaşık bir süreç olan din ve başa çıkma ilişkisi aşağıdaki gibi üç boyutuyla ele alınabilir:

a. Din, başa çıkma sürecinin her bir unsurunun parçası olabilir. Zira insan hayatında pek çok olay -doğum, evlenme, ölüm gibi- dini içeriğe sahiptir. Bireysel ve toplumsal olayların pek çoğunun dinle ilişkili olması, bu olayları anlama, değerlendirme ve sorun çözme noktasında bireyin dini devreye girebileceği.

b. Din, başa çıkma sürecinde inananlara yardımcı olabilir. Din, bireylerin çeşitli problemlerle başa çıkmasını sağlamakta veya ruh sağlığını koruyacak tarzda sorunu kabullenmesine yardımcı olmaktadır.

c. Din, başa çıkma sürecinin bir sonucu olabilir. İnsanların başından geçen acı tecrübeler, hastalıklar, felaketler onları Tanrı'ya ve dini pratiklere yönlendirebilir.¹⁶

13 Bkz. Baysan, Nimet Pınar, *Yaşlıların Yaşlılık Algısı ve Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler*, (Uzmanlık Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Manisa, 2008, s. 2, 3.

14 Pargament K., ve Curtis R. Brant, "Religion and Coping", *Handbook of Religion and Mental Health* (Ed: Harold G. Koenig) Academis Press, USA, 1998, s. 119; K. Pargament ve Crystal L. Park, "In Times Of Stress: The Religion-Coping Connection" Bernard Spilka, Daniel N. Mcintosh (Ed.), *The Psychology of Religion: Theoretical Approaches*, USA, 1997, s. 44-45.

15 Pargament, K., "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme", (Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu), Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (1), 2005, s. 286.

16 Pargament, Kenneth I., "Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru", (Çev. Ahmet Albayrak), Tabula Rasa Dergisi, 3(9), 2003, s. 207-227.

İnsanlar yaşlılık dönemlerinde hem fizyolojik açıdan hem de psikolojik açıdan çok önemli değişiklikler yaşarlar. Yaşlanan bireyin iç dünyası aslında durağanlaşmaz aksine çeşitli çatışmalarla karşı karşıyadır. Aslında zengin hayat tecrübelerine sahip olan yaşlı bireyler; yaşamın tüm evrelerinin zorlamalarına karşın var olabilmiş olmanın güçlülüğünü ve bilgeliğini içerir. Sağlık problemleriyle gerileyen yaşlı bedenler, bu problemlerden daha çok eş, akran ve yakınlarının kayıplarıyla duygusal sarsıntılara maruz kalır. Gittikçe yalnızlık ve toplumdan soyutlanma duygusuna kapılan yaşlılar kendilerini değersiz hissetmeye de başlarlar.¹⁷ Böyle bir psikolojiye sahip yaşlı bireyleri ayakta tutup onları hayata bağlayacak en önemli şey yakın çevrelerinin ilgisi, sevgisi ve sahip oldukları dini inançları olacaktır. Zira dini duygu ve düşünceler insanın her yaş döneminde hayatın anlam ve kalitesini artırdığı gibi, yaşlılık döneminde bireylerin yaşadığı hayatın anlam ve kalitesine de katkıda bulunur.¹⁸ Diğer bir ifade ile din ve dinî inanç, insanın varoluşu ve ölümüne hatta ölümden sonrasına dair tatminkâr açıklamalarla onun yaşamını zenginleştirir.

Ruh sağlığına dinin eşsiz katkısından bahseden Armaner, dini inançtan kaynaklanan manevi değerlerden mahrum olan bireylerin ruhsal sıkıntılarında uygun çıkış yolları bulamayacağından için kötü telafiler, yanlış tercihler yapacağına işaret ederken, inançlı bir insanın bu sarsıntılar esnasında inancın manevi gücünden her yönüyle faydalanacağını ve dolayısıyla dinin ruh sağlığı için vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurgular.¹⁹

Konuyla ilgili bir başka husus ise yaşlı insanlar için dini yaşantının ne anlama geldiğidir. Zira yaşlılık psikolojisinin en belirgin özelliklerinden biri de dine karşı yönelimlerdeki artıştır. Bu nedenle bir kısım yaşlılar için dinî inançlar daha bir önem kazanır. Geçmişte düzenli bir dini hayata sahip olmayan yaşlı insanlar, hayatın zevklerinin sona ermeye başlaması ve ölüm gerçeğinin kendini kuvvetle hissettirdiği bu dönemde, hayatlarına bir anlam ve amaç sağladığı için dinî değerlere kolayca bağlanabilmektedirler.²⁰ Bu yöneliş ve bağlanma, yaşlı insanın varoluş ve ölüm gerçeğini anlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Kimi yaşlılar, hayatı boyu yaptığı çeşitli hatalara pişmanlık duyarak geçmişi onarma çabası içine girerler ve geçmişteki aykırı yaşantılarından dolayı yaşadıkları suçluluk duygularını azaltabilmek amacıyla, kendilerini

17 Hökekleli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1996, s. 286.

18 Hall, C. Margaret, agm, s. 70.

19 Armaner, Neda, *Psikopatolojide Dini Belirtiler*, Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973, s. 104-108.

20 Köylü, Mustafa, "Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 28, yıl: 2010, s. 8,10,11.(5-36), Şimşek, Adeviye, *Huzurevi Sakinlerinde Dini Yaşayış*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006, s. 83-87.

bağışlatmaya yönelik davranışlar göstermeye çalışırlar. Özellikle zararlı tutum ve alışkanlıklar da terk edilmeye başlanır. Bu dönemde Allah inancının daha kesin ve kararlı bir şekilde ortaya çıktığı, ölümden sonraki hayata, cennet ve cehennem varlığına, ilahî mahkemeye duyulan inancın güçlendiği gözlenmektedir. Diğer yandan, ölüm sonrası hayata, cennet ve cehennem varlığına, ilahî mahkemeye duyulan inanç, ileri yaşlardaki insanlarda belirgin bir oranda artış göstermektedir. Dinin etkisi, yaşlıların çevreleriyle daha anlamlı ilişkiler kurmasıyla ve yaşam doyumlarının artmasıyla kendini gösterir. Dini düşünce ve davranışlara hayatında yer veren bireyler buldukları sosyal çevreyi de buna göre oluşturarak aktivite ve sosyal destek konusunda yara sağlarlar.²¹

Konuya gelişim dönemleri açısından bakılacak olursa, yaşamın son basamağı olduğu için yaşlılık döneminde, dinî inançlar gittikçe önem kazanır. Bu önem daha çok, yaşlı bireyin varoluş ve ölüm gibi temel soruları anlamlandırma ihtiyacından kaynaklanır. Buna ilaveten, bu dönemde yaşlıların dinî müesseselere devamında, özel dinî uygulamalara yönelmede artışın kaydedildiğini savunan uzmanlar vardır.²² Dini inanç ve dini yaşam yaşlılıkta ortaya çıkan bazı problemlerin çözülmesinde de olumlu etki yaparak kendini gösterir. Örneğin bu dönem sorunlardan olan yalnızlık, anlam arayışı, sevgi ve ilgi beklentileri, eş kaybı, değişen roller gibi birçok sıkıntılı durumlarda, din eğitimi ve ibadetler yoluyla sosyal yahut manevi hizmetler yaşlıya duygusal destek sağlar. Krause bir araştırmasında insanlara verilecek manevi desteğin insanlar üzerinde pozitif desteğinin çok önemli bir çeşit sosyal destek olduğunu kaydetmiş, sosyal hayat içerisindeki bu tür manevi davranışların bireylerin huzur ve mutluluk hissetmesinde etkin rol oynadığını ifade eder. Dolayısıyla dini inançlar hayatta karşılan bunalımlar, üzüntüler, kaygılar, iç çatışmaları gibi zor anlarda devreye girmekte birey onu nasıl algılamış ise gerek gençlik çağında gerekse yetişkinliğinde o şekilde günlük hayatına yansımakta ve hayattaki zorlukları aşması için yol göstermektedir.²³

21 Aktif Yaşlanma Teorisi için Bkz., Bond, John and Briggs, Roger, "The Study of Ageing", *Ageing in Society: An Introduction to Social Gerontology*, London: Sage Publications, 1996, s. 33, Çifçili, S. Serap, "Aktif Yaşlanma: Fiziksel Boyut", *Turkish Family Physician Dergisi*, 3 (1), s. 8,9.

22 Hasyılmaz, Hüseyin, *Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlılarda Dinî Hayat (Antalya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 47; Ayrıca Bkz. Philip A. Broyles ve Cynthia K. Drenovsky, "Religious Attendance and the Subjective Health of the Elderly", *Review of Religious Research*, 34 (2), 1992, s. 152-154.

23 James, W Jones, "Religion, Health, and the Psychology of Religion: How the Research on Religion and Health Helps Us Understand Religion", *Journal of Religion and Health*, 43 (4), Winter, 2004, s. 325.

Yaşlılık bir anlamda hastalıklarla mücadele dönemi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca sosyal, bilişsel ve psikososyal olmak üzere çeşitli işlevlerde, kapasite ve olanaklarda gerilemenin ilerlemeden daha ağır bastığı, bir dönem olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Hastalığın niteliği ne olursa olsun yaşlı bireyi ruhsal olarak da olumsuz etkilemektedir. Batı dünyasında yapılan bazı deneysel çalışmalarda araştırmacılar, hasta insanların kendini iyi hissetme, hastalığı yenme, psikolojik destek sağlama amacıyla dini inanca daha çok önem verdiğini göstermiştir. Aynı çalışmada akıl ruh sağlıklarını korumalarına yardımcı olan dini başa çıkmanın bütün enstrümanlarının, bireyin hayatında yaşam gücünü artıran ona sosyal destek sağlayan nitelikte olduğu söylenmektedir.²⁵

Ülkemizde yapılan çeşitli çalışmalar da, dindarlık seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, depresyonu olan kişilerin de daha çabuk iyileştikleri, daha az kaygılandıkları, psikolojik açıdan daha iyi durumda ve iyimser oldukları, hayatta daha fazla anlam ve amaç buldukları, intihara kalkışma oranlarının düşüklüğü gözlenmiştir.²⁶

Bu konuda yapılan bir başka çalışmada ise dini inancın yaşlı insanların yaşamlarına ne tür katkısının olduğu araştırılmış, alınan sonuçlara göre; yaşlıların toplum içinde kişisel uyumu dini yaşamı seçenlerde daha yüksek çıkmıştır. Yaşlıların belirttiğine göre, dini inanç ölüm korkularını hafifletmiş, onlara dostluk ve arkadaş imkânı sağlamış, büyük kayıp ve acıları yenmeye yardım etmiş, engellemeler ve krizler sırasında bir destek sağlamış, birçok ruhsal ihtiyaç anlarında onların yardımına koşmuştur.²⁷

Yaşlılarda gözlenen başka bir husus ise onların geçmiş yaşamlarını onarma çabasında olmalarıdır. Bu sebeple geçmişteki yanlışlarının ve günahlarının yarattığı suçluluk ve günahkârlık duyguları içerisinde bağışlatıcı davranışlar

24 Aiken RL., *Aging. An Introduction to Gerontology*, USA Sage Publications, 1995, s. 2.

25 Kenneth I. Pargament and at all, Religious Coping Methods as Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes among Medically Elderly Patients, *Journal of Health Psychology*, Vol 9(6) 2004, London, s. 714-715, 728.

26 Karaca, Faruk, "Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 16(6), 2003, s.78-81; Koç, Mustafa, 2005, "Ruh Sağlığı İle Dinî Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *EKEV Akademi Dergisi*, s. 24, 29; Batman, Elif, *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İnancının Rolü*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2008, s. 39-40; Emmons, Robert A., "Kişilik Psikolojisinde Dinin Önemi Üzerine Bir Giriş", Emmons, Robert A. (Çev. Mustafa Koç), *Tabula Rasa*, 2005, 5 (14), 2005, s. 155; Hökeleli, Hayati, "Gençlik ve Din", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, (Editör: Hayati Hökeleli), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s. 22; Köylü, Mustafa, "Ruh Sağlığı ve Din: Batı Toplumunu Açısından Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , 2007, s. 80-86.

27 Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, (Doktora Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, s. 51.

sergileyebilirler. Onların bu ruh hallerinde en çok başvurdukları dini pratikler dua ve ibadetlerdir.²⁸ Söz konusu dönemdeki dua ve ibadet gibi dinî uygulamaların sıklık ve sürekliliğindeki artış bu yönden de açıklanabilir. Bununla birlikte yaşlılık dönemindeki bireylerin daha dindarlaşıp, genel anlamda dine yöneldiklerini ileri sürmek tam olarak doğru değildir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar çelişkilidir. Esasen bu dönemde, dinî duygu ve tecrübelerde kendiliğinden bir artış söz konusu değildir. Bu nedenle yaşlıların çoğunun, daha önce sahip oldukları dinî duygu, inanç ve tutumlarını sürdürdükleri söylenebilir. Yaşlıların dine özel önem vermelerinin asıl sebebi psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama amaçlarıdır denebilir.²⁹ Zira dini inanç ve etkinlikler, stres olaylarında ve kayıplar konusunda bir tampon görevi yapmaktadır. Bu açıdan hayatın son döneminde kontrol, özerklik ve pek çok kayıplarla karşılaşmış olan yaşlılar için dini inanç ve etkinlikler, onların yaşamında olumlu katkılar sağlayarak kişinin hem kendi içinde iyi olma hali, hem de dış çevreye karşı faydalı olmasını sağlar.³⁰

Pargament özellikle yaşlıların dine daha düşkün insanlar olduğunu belirtir ve insanların içselleştirdiği, iç güdümlü bir şekilde yönlendirdiği ve hayatta daha büyük bir anlam olduğuna dair inançlarının, yaratıcı ile güvenli bir ilişki ve başkalarıyla manevî bir beraberlik duygusu üzerine kurulmuş olan bir din anlayışının sağlık ve mutluluğu sağlayan olumlu etkilere sahip olduğunu söyler.³¹

Kısacası son yetişkinlik adını verdiğimiz yaşlılık dönemi de diğer yetişkinlik dönemleri gibi dini duygu, anlayış ve tutum yönüyle bazı farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda ibadetlerinde en olgun haline ulaştıkları, aktif bir şekilde manevî gelişimlerini yükseltme çabası içinde oldukları, geleneksel din anlayışının ağırlık kazanarak, birçoğunun kendilerini dindar şahıslar olarak gördükleri söylenebilir.³² Bireyin ruh sağlığını, kimlik duygusunu da koruyan bu durum, onların özellikle hayata bağlılığını ve hayat neşesini artırıcı rol oynamaktadır.³³

28 Hökelekli, *age*, s. 287.

29 Koç, Mustafa, "Din Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Dinî Yaşam", *EKEV Akademi Dergisi*, 2 (2), Ankara, 2000, s. 97 vd.; Acar, Nilüfer V. vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 12, yıl. 1996, s. 55; Glass, J. Conrad, "Religion and Aging and the Role of Education", *Introduction to Educational Gerontology*, Third edition, ed. Ronald H. Sherron and Barry Lumsden, Newyork, 1990' dan nakleden: Köylü, Mustafa, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun, 2000, s. 142.

30 Kalem, Mehmet Ruhi, *age*, s. 108.

31 Kenneth I. Pargament, "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri...", s. 303-304.

32 Ünal, Ali, *Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 44.

33 Broyles ve Drenovsky, *agm*, s. 154.

Psikososyal alanda yapılan bilimsel çalışmalar dini yaşamın ruh sağlığına olumlu katkısından bahsederler. Dini düşünce ve pratikler bu anlamda yaşlı bireylerin sosyal uyumunu sağladığı gibi kendini iyi hissetmelerine, zihinsel ve fiziksel sağlıklarını korumaya, uzun bir yaşam sürmeye, psikolojik olarak güçlü olmalarına ve sosyal uyum sahibi olmalarına katkı sağlayarak nitelikli bir yaşam geçirmelerine yardımcı olur.³⁴ Ayrıca bazı araştırmalar manevi yaşama önem veren yaşlılarda yüksek öz saygının yanı sıra düşük alkol tüketimine, ilaveten depresyon olaylarının az rastlanmasına, çevresinde daha fazla sosyal destek görmesine pozitif katkısı olduğunu kaydetmişlerdir.³⁵

Yaşlı insanların dini veya din dışı problemlerin üstesinden gelmede bilinçli olarak dini inancın gücünden yararlanmaları onlara yönelik dini danışmanlık konusunu gündeme getirir. Çünkü dini danışmanlığın kullanım amaçlarında din dışı problemlerde de dinin destek kaynağı olarak kullanılmasında şeklinde ortaya çıkar. Modern dini danışmanlık literatüründe problemlerin dini ve din dışı olması şeklinde bir ayırım yapılmaz ancak, din dışı problem dediğimizde hastalık, yaşlılık, hapis ve ölüm durumlarında ortaya çıkan ruhsal problemlere destek kaynağı olarak dinin kullanılmasını anlaşılmaktadır. Bu problemlerin yoğun olarak ortaya çıktığı yerler ise hastaneler, yaşlılar için kurulmuş bakımevleri, ceza ve tutukevleridir. Böylesi durumlarda yaşayanların özel konumları ve özel problemleri vardır. Bu problemlerin aşılmasında din eğitimi ile birlikte dini danışmanlık da etkin bir rol oynar.³⁶

Dikkat edilirse yaşlılık döneminde dini duygulardan yararlanmakta asıl amaç aslında bu sayede onların yaşama bağlanması, çevreyle uyumunun sağlanması ve yaşam kalitelerinin artırılmasıdır. Ayrıca yaşlıda çalışma isteğinin geliştirilmesi için çalışma yeteneği veya insanlarla daha iyi iletişim kurabilmesine yardımcı olmak için sosyal dini becerilerin kazandırılması onların hayatlarına anlam katacak faaliyetlerdir.³⁷ Bu bağlamda camiler, Kuran Kursları, dini faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları önemli gün ve gecelerde düzenlenen çeşitli konferans ve paneller vb. din eğitimi mekânları sosyal rehabilitasyonun araçları haline getirilebilir.

İnanma ve bağlanma isteği yaşlı insan için de hayatî bir işleve sahiptir. Çünkü imanın en önemli işlevlerinden birisi insanı ruhî belirsizlikten uzak tutmasıdır. Sağlam dinî inanca sahip olanlar, inançsızlara karşılık çok belirgin

34 Marks, Loren, "Religion and Bio-Psycho-Social Health: A Review and Conceptual Model", *Journal of Religion and Health*, 44 (2), Summer, 2005, s. 183.

35 Meisenhelder, Janice B. ve Chandler, Emily N., "Spirituality and Health Outcomes In The Elderly", *Journal of Religion And Health*, 41(3), Fall 2002, s. 244, 250.

36 Altaş, Nurullah, *Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*, s. 349.

37 Karan, M. Akif, "Biyolojik, Psikolojik ve Sosyal Açıdan Yaşlanma", *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 29.

sağlık avantajlarına sahiptirler. Bunalıma yakalanma riskleri daha azdır. Bu noktada inanç koruyucu bir fonksiyon icra eder. İnsanın benliğini derinden kuşatan, ona gerçek huzuru veren dinî inancın, stresle, depresyonla kolayca başa çıkmada müspet etkisi vardır. Birey dinî inancı sayesinde stres ve depresyondan kendini koruyabilme imkânına sahip olabilir.³⁸

Yapılan çalışmalarda yaşlı insanların dini faaliyetlere katılımının onları yalnızlık, işe yaramama düşüncesi vb. birçok duruma karşı dirençli hale getirdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca dini sosyal faaliyetlere katılanların aile rollerinde ve olumlu sosyal kişilik tiplerinin oluşmasına (iyi eş, iyi büyükanne iyi büyükbaba vs.) ve aile ilişkilerinin kalitesinin artmasına sebep olur. Düzenli dini katılım sosyal bağları destekleyici ilişkilerin geliştirilmesini de teşvik eder. Bu teşvik ise dolaylı olarak oluşturacağı sosyal bütünleşme ve sosyal destek mekanizmaları ile yalnızlık vb. sıkıntılı durumlara karşı bireyi koruyabilir.³⁹

Türkiye’de huzurevlerinde yapılan bir başka çalışma sonucuna göre de dinsel pratiklerini yerine getiren yaşlıların uyum düzeyleri yüksek çıkmıştır. Ayrıca yaşlılar ibadet etmenin morallerini yükselttiğini ve onlara huzur verdiğini ifade etmişlerdir.⁴⁰

Özetle psikolojik ve sosyolojik araştırmalar dinî inancın hayatın ileri yetişkinlik dönemlerinde kuvvetli bir güç olabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü din, yaşlılık döneminde birey için, önceki hayatına oranla daha anlamlı hale gelmektedir. Yaşlıların büyük bir kısmı manevi sosyal hizmetler adını vereceğimiz dinî inanç ve pratiklere, manevi içerikli hizmetlere karşı büyük bir ilgi duymaktadırlar. Bununla birlikte yaşlıların içselleştirme ve uygulama yönüyle dinî inancının farklı boyutları olduğu söylenebilir.⁴¹ Din hizmetleri konusunda tüm yaş gruplarının göz önüne alınarak, ileri yaş gruplarının da ihmal edilmediği, geniş bir hizmet ağı oluşturma gereği hem kurumsal hem de sivil toplum kuruluşları açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır.

3. Yaşlılara Yönelik Din Eğitim Faaliyetleri

İnsanlar dünyaya geldiği andan itibaren ölünceye kadar sürekli olarak bir şeyler öğrenirler. Öğrendiklerimizin çoğu ise günlük hayata dair bilgilerdir.

38 Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 157.

39 Sunshine Rote, MS vd., “Religious Attendance and Loneliness in Later Life”, *The Gerontologist*, 53(1), Oxford University Press, USA, s. 1-3.

40 Koca, Halide, *Ülkemiz Koşullarında Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Uyumu*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, s. 71-77.

41 John, Elias L., *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, Florida, 1982, s. 89’den aktaran M. Akif Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Arasta Yayınları, Bursa 2003, s. 14.

Yaşayarak ve çevremizdeki insanlardan öğrendiklerimizin yanı sıra bilinçli olarak aldığımız eğitimler de hayatımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Öğrenme faaliyetlerinin sadece çocuk ve gençlere yönelik değil, aynı zamanda yetişkin ve ileri yetişkin adını verdiğimiz yaşlılara da yönelik olması çağdaş dünyanın geldiği noktadır. Çünkü yaşam boyu öğrenme felsefesi gereğince bireylerin eğitim ihtiyacı sadece çocukluk dönemi ile sınırlı kalmayıp, bütün hayatını kapsamaktadır. Yaşam boyu öğrenme felsefesince yürütülen eğitim hizmetleri, okul yaşı sınırları dışına yayılması gerekir. Bu nedenle yaşantımızda eğitim hiç bir zaman sona ermeyen bir süreç olarak yerini alacaktır. Gelinen noktada toplum 'kendini geliştiren' ve 'yaşam boyu öğrenme' becerisine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır.

İleri yetişkin olarak adlandırdığımız yaşlılar için din eğitiminin ne anlama geldiği de bir başka üzerinde durulan husustur. Zira yetişkin din eğitiminin ne olduğu konusunda çeşitli yorumlar bulunmakla beraber günümüz din eğitimi araştırmacılarından Tosun bu konuda şunları söyler: "Yetişkin din eğitimi; yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ya da isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirecek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir."⁴² Görüldüğü gibi yetişkin ve yaşlı bireylerin ihtiyaç duydukları dini bilgi ve pratiklerin her yaşta öğrenebilmelerine olanak sağlamak için herkese düşen görevler vardır. Bugün Türkiye'de din eğitim-öğretimi, örgün ve yaygın eğitim kurumları tarafından verilmektedir. Yaygın din öğretiminde ilk akla gelen kurum ise Diyanet İşleri Başkanlığıdır.

Konuyu din eğitimi açısından ele almadan önce, yaşlılık döneminde bireylerin öğrenmeye karşı tutumlarının da nasıl olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Zira her yaş dönemi gibi bu dönemin hassasiyetlerinin bilinmesi eğitim faaliyet ve organizasyonlarının başarısını doğrudan etkiler. Yaşlı bireyler de diğer yetişkinlik dönemindekiler gibi yaşamlarında karşılaşabilecekleri bireysel sosyal yahut mesleki sorunlarına çare olabilecek, kendilerini mutlu edecek konularda öğrenme etkinliklerine katılmaya motive olmaktadır. Bu konudaki çalışmalar bize göstermektedir ki yetişkinlerin asıl ilgilerini çeken, tecrübeye dayalı, hemen günlük hayatta kullanabilecekleri, heyecan verici şeylerde öğrenme arzuları canlanır ve çok daha istekli durumda olurlar.

Yaşlı insanların öğrenmeye karşı amaç ve tutumları birçok açıdan farklılaşabilmektedir. Aynı şekilde yetişkinlerin öğrenme şekilleri fiziksel ve zihin-

⁴² Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s. 194.

sel olgunlaşma düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık göz önüne alındığında şu şekilde sınıflandırma yapılabilir⁴³:

a. Amaç Yönelimli Yaklaşım: Bu gruptakiler eğitim ve öğrenme faaliyetlerine önceden net olarak belirlenmiş amaçlarını gerçekleştirmek için katılırlar. Amaç yönelimli olan bireyler, her dönemde bir ihtiyacın anlaşılması ya da bir ilginin ortaya çıkmasıyla öğrenmeye yönelirler. Örneğin hayatı boyunca yoğun işlerinden Kuran öğrenmeye fırsat bulamamış bazı bireyler, bunu emekli olur olmaz telafi etmeye çalışırlar. İleri yetişkinin bu öğrenme arzusu bu grup yönelimler içinde sayılabilir.

b. Etkinlik Yönelimli Yaklaşım: Bu gruptakiler yapılan eğitim etkinliklerinin içeriğinden çok daha başka nedenlerle bu ortamları kendileri açısından eğlenceli bulur ve bu etkinliklere bu sebeple katılırlar. Etkinlik yönelimli yetişkinlerin peşinde oldukları şey geniş çevre oluşturup, toplumsal ilişkiler kurmaktır. Enstrüman çalmayı öğrenme, el işleri vs. gibi hobi çalışmalarını da bu grupta yer alır.

c. Öğrenme Yönelimli Yaklaşım: Öğrenme yönelimli yetişkinler aslında yaşları ne olursa olsun içlerindeki öğrenme ve bilgi aşkını tatmin etme amaçlıdırlar. Öğrenme artık onlar için hayatlarını anlamlı kılan bir unsur olmuştur. Bu gruptaki yetişkinler için bir eğitim ve öğrenme etkinliğine katılma nedeni; güçlü öğrenme ve bilme isteği, eğitimsel hazırlık, bilişsel ve zihinsel bir etkinlikte bulunma arzusudur.

Din eğitimi ile inanç ve ibadetlerini öğrenip geliştiren ileri yetişkinlerin hayata uyum sağlama, saygı görme, mutlu olma, topluma faydası olan bireyler haline gelme, sosyal ilişkilerini olumlu yönde geliştirme gibi fiziksel ve zihinsel açıdan sağlıklı bir hayat sürmelerine yardımcı olur.⁴⁴ Fiziksel ve ruhsal özelliklerinden dolayı sosyal ilişkiler kurma zorluğu çeken yaşlılar, emeklilik sonrası işyerleri ve çeşitli dernekler gibi yerlerde arkadaşlarıyla zaman geçirmeyi isteseler de sağlık problemleri buna çoğu zaman engel olmaktadır. Bu nedenle hemen her mahallede bulunabilen cami ve Kur'an kursları yaşlılık dönemindeki bireylere dini eğitim desteği verme konusunda oldukça uygun mekânlardır.

Yaşlılarda zihinsel kabiliyetlerin azalmaya başladığı şeklindeki kanının, yapılan araştırmalar sonucu doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla öğrenme gibi zihinsel aktiviteler devam etmekte fakat öğrenmenin hızında düşüşler yaşanmaktadır.⁴⁵ Çünkü yaşlılar gençlere oranla daha yavaş düşünürler ve bazı problemleri çözerken daha düşük performans gösterirler. Ancak tüm

43 Duman, Ahmet, *Yetişkin Eğitimi*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s. 103-106.

44 Kılavuz, *age*, s. 22, 23.

45 Onur, *Gelişim Psikolojisi*, s. 307-310.

bunlara rağmen yaşlılığın öğrenme yeteneğini azalttığına dair bir bulgu bulunmamaktadır.

Toplumdaki yaşlılara karşı olumsuz tutumlar nedeniyle, onlara eğitim ve öğretim kurumlarının kapılarının açılması ise oldukça gecikmiştir. Yakın zamana kadar yaşlılık, düşüş, bozulmuş ve ölümlü eş anlamlı sayılıyordu. Şimdi artık yaşlı kişilerin de eğitimden yararlanabileceği kabul edilmektedir. Bu döneme yönelik birçok eğitim etkinliklerine orta ve ileri yaşlılık grubundaki kişiler katılmaktadır. Bu etkinliklere katılımındaki amaç ise; iyi bir iş, daha fazla para kazanmak, daha kültürlü bir kişi olmak ve ilginç şeyler öğrenmek olabilmektedir.⁴⁶ Özellikle medya, sivil toplum örgütleri ve Diyanet İşleri Başkanlığının çalışma alanlarının düzenlenmesinde yaşlılara yönelik hizmetlere daha fazla yer vermesi durumunda, verilen din eğitimi bir çeşit sosyal terapi aracı olarak değerlendirilebilir. Birçok yaşlının günlerini televizyon izleyerek geçirdiğini hesaba katarsak medyaya da büyük sorumluluk düştüğünü söyleyebiliriz.

Ülkemizde özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının yürütmüş olduğu yetişkin ve ileri yetişkin eğitim etkinlikleri cami ve Kur'an kursu merkezli olarak, Kur'an'ı Kerim ve ilmihal öğretimi üzerinde yoğunlaşmıştır.⁴⁷ Diyanet teşkilatı dışında ise; özel eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları bu yöndeki talepleri karşılamaktadırlar.

Yaşlılara yönelik din eğitiminin, genel din eğitiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu hatırlatarak şu iki önemli hususa işaret etmek gerekmektedir: Yaşlıların öğrenmesinde, iki husus çok önemlidir: Birincisi; onlar hayatın içinde, hayatla boğuşan insanlardır. Dolayısıyla, kendi hayatlarındaki sorunlarla ilgili öğrenmelere önem ve öncelik verirler. İkincisi; yaşlının hayatını anlamlandırma kullanabileceği, hayatın üstesinden gelmede kendisine yardımcı olacak içerikteki konular ona daha yakındır. Dinin itikadî açıdan bilinmesi şart olan bilgiler dahi, yaşlının yaşadığı hayatı daha iyi kavramasına yardımcı olamıyorsa yeterince ilgi görmez. İşte bu noktada din görevlisine düşen, ya konuyu ve metodunu cemaatinin ihtiyaç duyduğu, hayatı anlamada yardım sağlayacak türde seçmeleri; ya da seçtikleri konuyu, cemaatin hayatıyla ilişkilendirerek yardım alınabilecek hâle getirmeleridir.⁴⁸ Çünkü yetişkin birey, sorumluluk alabilen, kimlik duygusu oluşmuş, kendi yaşantıları ve deneyimleri olan, öz sorumluluk duygusu gelişmiş birey olarak ihtiyaç duydukları din eğitimlerinde de şuurludurlar.

46 Onur, Gelişim Psikolojisi, s. 272.

47 Koç, Ahmet, *Kuran Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005, s. 20-26.

48 Tosun, Cemal, "Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami", http://www.diyaret.gov.tr/turkish/DIYANET/avrupa/2003_avrupa/nisan/Metinler/y10.htm, (Erişim: 13.12.2009).

Yaşlı bireylere yönelik din eğitimi faaliyetlerinde onların geriye kalan ömürlerinin az olması asla dezavantaj olarak görülmesi yanlış bir algıdır. Çünkü bu eğitimle onlar dini inançlarında derinleşip kişiliklerini zenginleştirme fırsatını bulabilirler. Zira Allah'ın dinine olan çağrı herkes için kutsal bir çağrı niteliğindedir ve yaşlılar da bu çağrının muhatapları arasındadır.⁴⁹ Yaşlı bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarının hangi düzeyde olduğu bilinirse, ne tür eğitim faaliyeti yapılacağı konusunda emin adımlar atmak mümkündür. Din eğitimcileri, yaşlılara kısa dönemde en çabuk öğrenebilecekleri ve günlük hayatta uygulayabilecekleri pratik dini bilgilerin eğitimine önem vermek zorundadırlar. Zira pratiğe yönelik bilgilerin öğretilmesi yaşlılar tarafından daha büyük ilgi görür.⁵⁰ Bununla beraber, onlardan gelen sorular, beklentiler çerçevesinde din eğitimine olan ihtiyaç düzeyleri tespit edilmeli, bu yönde konu merkezli eğitime ağırlık verilmelidir. Bireyin hayatında dinin bir hayat tarzı olarak benimsenmesine ve içselleştirilmesine rehberlik etmek oldukça önemli bir husustur.

Kur'ân-ı Kerim'de yaşlılık dönemiyle ilgili pek çok ayet bulmak mümkündür. Bunlar arasında doğrudan yaşlılık dönemiyle ilgili ayetler olduğu gibi, anne-babanın yaşlılığı/bakımı ve bazı peygamberlerin yaşlılık dönemleriyle ilgili ayetlerden bahsetmek de mümkündür. Kur'ân'da yaşlılık döneminin biyolojik ve psikolojik yönden ortaya çıkardığı değişiklikleri, kişilik yapısında meydana gelen farklılaşmayı anlatan metinler yer almaktadır. Bu metinler, insanı, ihtiyarlık çağının özellikleri hakkında bilgilendirmekten çok, metafizik amaçlar doğrultusunda yönlendirmeyi, ihtiyarlık çağını yaşayan insanlar için kişilik yapılarına, beklentilerine uygun ortamı hazırlamayı amaç edinir.⁵¹ Kur'an yaşlıların kendilerini fazlalık, işe yaramaz, istenmeyen, sevilmeyen biri olarak hissetmelerine yol açacak her türlü tutum ve davranıştan uzak durulmasını önerir.⁵²

Kur'ân, yaşlılığı hayatın en zor, en güç dönemi (erzeli'l-umur) olarak adlandırır ve ölüm gibi insan hayatının normal bir parçası olarak görür. Zaman zaman insanların dikkatlerini yaşlanma dönemine çekerek bu döneme özel bir önem atfeder: *“Allah sizi yarattı, sonra vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü (güç) çağına kadar yaşatılacak. Şüphesiz ki Allah bilendir, kâdirdir.”*⁵³ *“Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından*

49 Kılavuz, *age*, s. 23.

50 Kılavuz, *age*, s. 87.

51 Sancaklı, Saffet, “Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi”, s. 54, 55.

52 17 İsra, 23, 24.

53 16. Nahl, 70.

*bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sahibidir.*⁵⁴

Yetişkin din eğitiminin hedeflerinden bahseden Köylü'nün şu ifadeleri yaşlı yetişkinler için de söz konusudur:

“Uygulanacak yetişkin din eğitiminde, bireyleri başkalarına bağımlılıktan kurtarmak, dini konularda düşünme ve araştırma kabiliyetini geliştirmek esas alınmalıdır. Bunun yanı sıra, Kur'an ve hadis konusunda bilgilendirmek, bencillikten uzaklaştırılarak diğergamlık duygularını geliştirmek ve İslam'ın bir bütün olarak yaşanmasının gerekliliği kavratmak başlıca hedefler arasında yer alır.”⁵⁵

Günümüz yaşlı bireylerinin eğitimi ihtiyaçları dikkate alındığında geleneksel eğitim anlayışından birçok açıdan farklılaştığını görmekteyiz. Zamanla değişen ihtiyaçlar, eğitimde öncelikleri ve yöntemleri de değiştirmektedir. Aşağıdaki tablo bu farkları göstermektedir⁵⁶:

	Genel (Geleneksel) Eğitim	Yetişkin Eğitimi
Konu -muhteva	İçerik merkezli	Problem merkezli
Kullanım	İleride, ileriki yaşam içerisinde	Hemen, şimdi
Güdüleme	Dışarıdan	İçeriden
Katılımcılar	Tecrübesizler	Onların tecrübeleri önemlidir
Öğrenme süreci	Otoriter	Öğrenen merkezli
Öğretici	Her şeyi bilen ve yapan	Yönlendirici

Bu açıklamalardan yola çıkarak yaşlı bireylerin beden ve ruh sağlıklarının elverdiği ölçüde programlanacak din eğitimi faaliyetlerinde dikkat edilmesi gereken hassasiyetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İhtiyaç merkezli olmalıdır. Esasen din eğitimi sadece insanların hayatı boyunca ihtiyaçları olan yararlı araç olarak değil, aksine gerçek hayatın amaçlarından biri olarak potansiyellerini en üst düzeye çıkarmalarına hizmet eden bir vasıttır.

54 30 Rum, 54.

55 Köylü, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, s. 242.

56 <http://www.efgohenstaufenstr.de/downloads/teixe/andragogik.html>’ den aktaran Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 192.

2. Moral ve motivasyonlarını artırıcı olmalıdır. Yaşlılar eş ve akran kaybı, hayat standartlarındaki düşüş, sosyal çevre azlığı, yaklaşan ölüm ve onun kaygısı gibi nedenlerden dolayı, hayatlarının son dönemlerinde olduklarını düşünürler ve kötümser bir hayat bakışına sahiptirler. Bu sebeple bu yaş dönemiye yönelik yürütülen din eğitimi etkinlikleri onların hayata tutunmalarını sağlayarak ve yaşam kalitesini artırıcı nitelikte düzenlenmelidir.

3. Sosyal ilişkilerini güçlendirici nitelikte olmalıdır: Yaşlılar sosyal çevreye önceki dönemlerinden daha fazla ihtiyaç duyduklarından, düzenlenen din eğitimi etkinlikleri onların aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarını karşılamalı ve yaşlı bireyin toplumsal adaptasyonunu sağlamalıdır.

4. Çalışmakta olan yaşlılar için eş zamanlı din eğitimi programları düzenlenmelidir: Bu doğrultuda emekli yahut çalışmayan yaşlılara serbest zaman etkinliği şeklindeki din eğitiminin yanı sıra, çalışma hayatına devam edenler için de ayrı gruplar düzenlemek yerinde olacaktır.

5. Yaşamdaki zorluklarla mücadele gücünü artırıcı olmalıdır. Günlük yaşamın ihtiyaçları ile bağlantılı din eğitimi alanlarının geliştirilmesi üzerinde durulması gerekir. Hayata dair olduğu kadar ölüm sonrası kaygılarını da giderici olmalıdır.

6. Merak ve ilgiyi canlı tutacak mahiyette olmalıdır: Genel eğitimde de bir ilke olarak bireyin hayatında anlamı olmayan, çoğu zaman kullanmayacağı türden, ilgisini çekmeyen her türlü faaliyet kısa zamanda unutulmaya yüz tutacaktır.

7. Yaşlının kişisel gelişimine katkı sağlamalıdır. Bireyin psiko-sosyal açıdan geliştirici nitelikte olan din eğitiminin katkısı tartışılmaz. Yaşlılar için dinî inanç psikolojisi göz önünde bulundurularak, psikolojik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri daha yaygın hale getirilebilirse, bu durum daha fazla yaşlının, kendi iç benliğiyle ve dış dünya ile barışık yaşamasını sağlayacaktır.⁵⁷

8. Yaşlılarla güven verici bir ilişki kurmak çok önemlidir. Hz peygamberin çevresiyle olan ilişkilerinde olduğu gibi insanlara değer vererek yaklaşmak, selamlaşmak, zaman zaman halini sormak yakınlaşmayı sağlayacaktır.⁵⁸

9. Sağlanan din eğitimi hizmetleri öğrenme-öğretmede ki çeşitliliği ile geleneksel yöntemlerden ayrılmalıdır. Yaşlı bireyin bizzat kendisinin merkezde olduğu, onun ihtiyaçlarının göz önüne alındığı türden eğitim etkinlikleri amaca doğrudan hizmet edecektir. Unutulmaması gereken bir diğer

⁵⁷ Koç, agm, s. 300.

⁵⁸ Hz. Peygamberin yaşlılara karşı örnek davranışları hakkında bkz. Sancaklı, "Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi", s. 57-62.

önemli ilke de yetişkinlerin öğrenme için daha fazla zamana ihtiyaçları duyduklarıdır. Bu bağlamda yaşlıların eğitiminde karşılaşılan güçlüklerde eğitimciler daha esnek ve toleranslı olmaları gerekmektedir.⁵⁹

10. Diyanet teşkilatı yaşlılara yönelik eğitim ile ilgili kararlar alırken yaşlıların istek ve beklentilerini göz ardı etmemelidir.⁶⁰ Yaşlılara rehberlik ve danışmanlık hizmeti profesyonel bir şekilde sunulmalıdır. Ayrıca dini bilgi ve hizmetlere ulaşma yaşlı için kolaylaştırılmalıdır

11. İbadet eğitimi ağırlıklı bir yaklaşım öncelenmelidir. Hangi gelişim döneminde olursa olsun bireyin dinî hayatının oluşumu, dinî duygu ve düşüncesinin olgunlaşmasıyla mümkündür. Dolayısıyla şekillenen dinî duygu ve düşüncelerin yoğunluğu ne orandaysa, dinî pratiklere yansımaları da o orandadır. Bunu yanı sıra dinî duygu ve düşüncelerin yoğunluğu, yaşlı bireylerin yaşadığı problemleri çözmek için takınacağı tavırda etkili bir rol oynar. Bu bağlamda yaşlı birey, şekillendirdiği dinî duygu ve düşüncesini, içselleştirdiği oranda hayatında etkili kılabilir.⁶¹

12. Eğitim ortamları ileri yetişkinlerin beklentilerine uygun, stresten ve gürültüden uzak, fiziki açıdan yeterli rahat ortamlar olmalıdır. Din eğitimi etkinliklerinin meydana geldiği alan, öğretme öğrenme sürecinde bilgi iletilme işleminin meydana geldiği ve yaşlı bireyin konuyla etkileşimde bulunduğu personel, araç, gereç, tesis ve organizasyon öğelerinden oluşan çevrenin her açıdan tatmin edici düzeyde olması gerekmektedir. Fiziksel çevrenin bireylerin davranışlarını oluşturmada ne denli önemli olduğu unutulmamalıdır.

13. Yetişkinlerin çocuklardan farklı olarak “kendi kendilerine öğrenmelerini” sağlamak gerekmektedir. Çünkü yapılan bir araştırmada yetişkin öğrenmelerinin yaklaşık %70’ nin kendi istek ve arayışlarla gerçekleştiği tespit edilmiştir. Diğer öğrenmelerin ise bir öğretici, grup faaliyetleri, iletişim araçlarının kullanılması yahut özel dersler vasıtasıyla gerçekleşmektedir.⁶² Kendi kendine öğrenmeyi tercih eden yetişkinlerin mutlaka dini anlamda da rehberliğe ihtiyacı olacaktır. Bu nedenle onların dış yönlendiriciden çok içsel yönlendiriciye ihtiyaçları olacaktır.⁶³ Kendi kendine öğrenme ihtiyacını gidermek isteyen yaşlıların din eğitimcisinin rehberliğinde özel dersler, grup derslere yönlendirilmesinin yanı sıra desteği, kitap, dergi, CD vb. araç-gereçlerin de

59 Kalem, *age*, s. 91.

60 Kılavuz, *age*, s. 155.

61 Koç, agm, s. 289.

62 Tough, Allen, *Adult's Learning Projects*, Toronto; Ontario Institute for Studies, In Education, 1971, s. 1'den aktaran: Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, s. 191.

63 Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, s. 190, 191.

tedarik edilmesi gerekir. Ayrıca yazılı ve görsel medya bu ihtiyacı görmezden görmemelidirler.

Camilerde din görevlileri ve dini kurumlar yaşlılarla olan iletişimini, onların dini beklentilerini tespit ederek her geçen daha da iyileştirmelidirler. Din eğitimcileri yapageldikleri uygulamaları öylesine değil, aksine yaşlıları da hesaba katarak bilinçli olarak planlamalıdır. Yaşlıların ihtiyaçlarının bilinerek hazırlanan programlar hayatın ve dinin anlamının kavramada etkin rol oynamalıdır. Ayrıca görevlilerce hazırlanan vaaz ve hutbelerle, sohbetlerle yaşlıya saygı ve onların sorunlarına dikkat çekme konusunda toplumu bilgilendirici bir yol izlenmelidir.⁶⁴

Yaşlılara yönelik dini hizmetlerin organizasyonu yapılırken etkinlik ve verimliliği artırabilmek için yaşlıların üç temel ihtiyacı dikkate alınarak, uygulama ve hizmetler sağlanmalıdır. Bunlar:

1. İtikat (İnanç),
2. İbadet (Dinî Uygulamalar),
3. Muamelat (Sosyal ilişkiler)'dir.

Camilerde yetişkinlere yönelik din eğitimi uygulamalarının başında vaazlar gelmektedir. Vaaz, yetişkin din eğitiminin faaliyet ve imkânlarından biridir. Diğer yetişkin din eğitimi uygulamalarına nazaran vaazlar daha geniş boyutta ve daha çok insana hitap etmekte ve dinî açıklamalarda bulunma imkânını taşımaktadır. Vaazlar geniş kitleleri ilgilendirmektedir. Özellikle de Cuma, bayram ve kandil gibi dinsel duyguların kendini iyice hissettirdiği zaman dilimlerinde geniş bir kitleye hitap edilmektedir. Vaaz, yetişkinler din eğitimi faaliyetlerinin temel taşlarından birisidir.⁶⁵

Sahip oldukları yaşam tecrübelerinin gençler için her zaman değerli olduğu bilincinde olarak, yaşlı bireylerin varlığı ile ailelerin daha mutlu ve daha güçlü olacağını unutmamak gerekir. Çünkü onlarda yeni görevler edinebilir, çevresinde insanlara rehberlik yapabilir gözüyle bakmakla onlara değer verdiği gösterilmelidir. Bu nedenle yaşlıların sorunlarının iyi kavranarak asgari düzeye indirilmesi amaçlarımız arasında yer almalıdır.⁶⁶ Kendisini toplum içerisinde işlevsel olarak gören yaşlı birey, toplumsal rolünü sürdürmek için dini öğrenme açısından da istekli duruma gelecek, daha mutlu ve huzurlu olacaktır.

64 Kılavuz, *age*, s. 128-129, 135.

65 Coşkun, İbrahim, *Mesnevi Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 22.

66 Tezcan, Mahmut, "Toplumsal Değişme ve Yaşlılık", *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 (12), 1982, s. 176.

Sonuç

Genel olarak yetişkinliğin bir uzantısı olarak hayatın ileriki yıllarında fiziksel ve ruhsal olarak gerilemeyi içeren yaşlılık, din eğitimi açısından da değerlendirilmesi gereken önemli bir evredir. Biyolojik olarak yaşlanan birey, ruhsal yönden de sakıntılar yaşamakta çevreden gelecek ilgi ve sevgiye daha muhtaç hale gelebilmektedir. Bu nedenle yaşlı bireyin hayatında din ve dini konuların eğitiminin doğru yöntem ve muhtevayla yapılması, onları hayatın bu yeni dönemine adaptasyonlarını sağlayacak, huzurlu ve mutlu edecektir.

Yaşlı insanlara yönelik düzenlenen din eğitimi onların ilgisini çekmeli, moral ve hayata bağlılıklarını artırmalı, sosyal çevresiyle olan ilişkilerini güçlendirmelidir. Aynı zamanda ihtiyaçları gözetilerek hazırlanan din eğitimi psikolojik ve sosyal açıdan onlara manevi destek sağlamalıdır.

Yaşlı insanlar, inançlarının sağlıklı ve tutarlı olması oranında dinin sunduğu içsel huzurdan faydalanırlar. Allah'a bağlılıklarının yoğunluğu oranında ruh sağlığını bozacak kaygı ve endişelerden uzak kalmayı uzmanlarından dini rehberlik alarak başarabilirler. Aksi durumlarda bu dönemdeki insanların negatif duygularından kurtulmaları için potansiyel manevi güçlerini harekete geçiremeyip, manevi krizlere maruz kalması da söz konusu olabilir.

Bu dönemde yaşlı bireyler, geriye doğru geçmiş hayatlarına bakarlar ve hayatlarının yaşamaya değer olup olmadığını sorgularlar. İşte bu sorgulama sonunda yaşlı insanlar, yaşamış oldukları hayatın kendi ideallerinden uzak, gerektiği gibi olmadığı kanaatine kapılabilirler. Yaşanacak zamanın az kalması dolayısıyla, değişik hayat biçimlerini tecrübe etmek için artık imkân bulunmadığı ve iş işten geçtiği şeklinde karamsarlık duygularını yaşarlar. İşte bu karamsarlığın giderilip, manevi açıdan iç dünyasının zenginleştirildiği yaşlıların hayatla bağının korunmasında din eğitimcilerine düşecek ciddi sorumluluklar söz konusudur. Fakat her yaş dönemi gibi yaşlılık döneminin de kendine ait biyolojik, psiko-sosyal ve dini gelişim özellikleri olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu döneme yönelik eğitimlerin başarılı olabilmesi için bu özelliklerin iyi bilinmesi gerekir.

Yaşlılara yönelik din eğitiminde, gelecekte hem kişisel hem de sosyal yaşamında bireylerin yeni bilgiler kazanmayı ve yeni beceriler edinmeyi sağlayan yetenek ve özellikleri kapsamalıdır. Çağımızda oldukça hızlı gelişen teknoloji ve bilgi, bireylerin hayatları boyunca eğitim almalarını gerekli kılmaktadır. Bu yenilikler toplumsal, kültürel ve siyasal alanlarda çok büyük değişikliklere sebep olmaktadır. Burada önemli olan nokta insanların içinde buldukları toplum ve kendileri için bu hızlı değişime ayak uydurmalarının gerekliliğidir. Geleneksel eğitim modellerinde eğitim, çocukluk ve gençlik dönemlerinde verilmekteydi ve yetişkinlik döneminde meydana gelen öğrenmeler genelde

günlük basit öğrenmelerdir. Bu modeller artık yaşlılık dönemini de kapsadıkça kendini yenilemiş olacaktır.

İleri yetişkinlere yönelik din eğitiminde hedeflerin belirlenerek yol haritası çizilmesi vazgeçilmez öneme sahiptir. Öncelikle Kur'an ve hadis konusunda yeterli bilgiye sahip olan yaşlı bireylerin günlük hayatta sıkça kullanabilecekleri dini/ilmihal bilgileri edinmeleri beraberinde bireyin dini konularda araştırma ve düşünme kabiliyetinin geliştirerek onun hayata tutunmasına, huzurlu bir hayat sürmesine yardımcı olur.

Yaşlı bireylerin manevi açıdan ihtiyaçları zamana ve duruma göre değişebileceğinden din eğitimi hizmeti öğreticilerin nelere ihtiyaç duyduklarını bizzat kendilerine sorarak tespit etmek gerekebilir. Daha sağlıklı ve daha aktif yaşlı bireylerin oluşturulması için yaşlılara yönelik devletin eğitim politikaları ve bunun paralelinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetleri yeniden gözden geçirilmelidir. Yaşlıların dini yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan personelin, özellikle de vaiz ve din görevlilerinin dini rehberlik anlamında kendilerini yetersiz hissettikleri konularda hizmet içi eğitimlerle desteklenmeleri konusu da oldukça önemlidir.

Kaynakça

- A. Broyles, Philip ve K. Drenovsky, Cynthia, "Religious Attendance and the Subjective Health of the Elderly", *Review of Religious Research*, 34 (2), 1992, s.152-160.
- Acar, Nilüfer V. vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı. 12, yıl. 1996, s. 45-56.
- Aiken RL., *Aging. An Introduction to Gerontology*, USA Sage Publications, 1995.
- Altaş, Nurullah, *Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 41, Ankara 2000, s. 327-350
- Altuğ, Duygu, *Çocukluktan Yaşlılığa Kendilik Bilinci*, Haberal Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2004.
- Armaner, Neda, *Psikopatolojide Dini Belirtiler*, Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973.
- Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002.
- Baysan, Nimet Pınar, *Yaşlıların Yaşlılık Algısı ve Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler*, (Uzmanlık Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Manisa 2008.
- Coşkun, İbrahim, *Mesnevi Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, (Doktora Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002.
- Duman, Ahmet, *Yetişkin Eğitimi*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s. 103-106.
- Er, Dilek *Psikososyal Açısından Yaşlılık*, Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(11), Elazığ, 2009, s. 136.

Gençtan, Engin, Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar, Remzi Kitabevi (7.Baskı), İstanbul 1989.

Güler, Çağatay-Çobanoğlu, Zakir, Yaşlı ve Çevre, Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Kaynak Dizisi no:24, Ankara, 1994.

Hall,C. Margaret, "Religion and Aging", Journal Religion and Health, 24 (1), Spring, 1985, s. 70-78.

Hasyılmaz, Hüseyin, Huzurelerinde Yaşayan Yaşlılarda Dini Hayat (Antalya Örneği), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara, 1996.

Kalem, Mehmet Ruhi, Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve Beklentileri-Huzurevi Yaşlıları Üzerine Yapılmış Bir Araştırma-, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006.

Karaca, Faruk, "Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine", Dini Araştırmalar Dergisi, 16(6), 2003, s. 75-86.

Karan, M. Akif, "Biyolojik, Psikolojik ve Sosyal Açından Yaşlanma", Yaşlılık Dönemi ve Problemleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

Kartopu, Saffet, Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.

Kılavuz, M. Akif, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, Arasta Yayınları, Bursa 2003.

Kırda, Nuray vd., "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma", Ulusal Eylem Planı, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 2007.

Koç, Ahmet, Kuran Kurslarında Eğitim ve Verimlilik, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.

Koç, Mustafa, "Din Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Dini Yaşam", EKEV Akademi Dergisi, cilt 2, sayı. 2, Ankara, 2000, s.

----- "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı. 12, yıl. 2002, s. 287-304.

----- "Ruh Sağlığı İle Dinî Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım", EKEV Akademi Dergisi, 2005, s. 24, 29

Köylü, Mustafa, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Etüt Yayınları, Samsun 2000.

-----"Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 28, yıl: 2010, s.(5-36).

Kurt, H. Esra, Diyanet Aylık Derginin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

Lehr, Ursula, Yaşlanmanın Psikolojisi, (Çev. Neylan Eryar), Bilimsel ve Teknik Yayınlar Çeviri Vakfı, İstanbul 1994.

Marks, Loren, "Religion and Bio-Psycho-Social Health: A Review and Conceptual Model", Journal of Religion and Health, 44(2), Summer, 2005, s. 173-186.

Meisenhelder, Janice B. ve Chandler, Emily N., "Spirituality and Health Outcomes In The Elderly", Journal of Religion And Health, 41(3), Fall 2002, s. 243-252.

Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2004.

Öz, Fatma, “Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık, Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme”, *Kriz Dergisi*, c.10, sayı. 2, yıl. 2002, s. 17-28.

Pargament, Kenneth ve R. Brant, Curtis, “Religion and Coping”, *Handbook of Religion and Mental Health* (Ed: Harold G. Koenig) Academic Press, USA, 1998, s. 119;

Pargament Kenneth ve Park, Crystal L., “In Times of Stress: The Religion-Coping Connection”, (Ed. Bernard Spilka, Daniel N. McIntosh), *The Psychology of Religion: Theoretical Approaches*, USA, 1997, s. 44-45.

Pargament Kenneth and at all, *Religious Coping Methods as Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes among Medically Elderly Patients*, *Journal of Health Psychology*, Vol 9(6) 2004, London, s. 714-715, 728.

-----“Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 2005, s. 279-313.

-----“Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru”, (Çev. Ahmet Albayrak), *Tabula Rasa Dergisi*, 3(9), 2003, s. 207-238.

Philip A. Broyles ve Cynthia K. Drenovsky, “Religious Attendance and the Subjective Health of the Elderly”, *Review of Religious Research*, Vol. 34, No. 2, 1992, s. 152-160.

Sancaklı, Saffet “Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt X/1, Haziran 2006, Sivas, s. 49-71.

Sunshine Rote , MS vd. , “Religious Attendance and Loneliness in Later Life”, *The Gerontologist*, 53(1), Oxford University Press, USA, s. 1-12.

Şimşek, Adeviye, *Huzurevi Sakinlerinde Dini Yaşayış*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006.

Tezcan, Mahmut, “Toplumsal Değişme ve Yaşlılık”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c. 15, sayı, 12, yıl. 1982, s. 169-177.

Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010.

Ünal, Ali, *Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

W Jones, James, “Religion, Health, and the Psychology of Religion: How the Research on Religion and Health Helps Us Understand Religion”, *Journal of Religion and Health*, 43 (4), Winter, 2004, s. 317-328.

Elektronik Kaynaklar

Tosun, Cemal, “Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami”, <http://www.diyabet.gov.tr/turkish /DIYANET/avrupa/2003avrupa/nisan/Metinler/y10.htm>, (Erişim, 13.12.2009).

TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, (Erişim: 21.04.2013)

Türk Geriatri Derneği, www.hasuder.org/belgeler/yaslilik.pdf (Erişim: 20.05.2008).